

Teşvik-i Sanayi Kanunları ve Türkiye’de Sanayileşmeye Etkileri

Kadir KASALAK*

ÖZET

Sanayileşme hareketleri toplumsal ve ekonomik yaşantı içinde kuralları, standartları daha doğrusu ortak akıl ve anlayışı geliştirmiştir. Gerek geçmişte ve gerekse günümüzde Türkiye’nin sıçrama yapamamasının temel nedenlerini bu ortak anlayışta aramak her zaman yerinde olacaktır. Böyle bir amacı gerçekleştirmek için; Osmanlı Devleti, 1913 yılında “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı” adı altında bir yasa çıkarmıştır.

1913 yılında çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Muvakkatı”; Türkiye Cumhuriyeti döneminde 28 Mayıs 1927’de çıkarılan yasanın temelini teşkil etmiştir. Görünüşte sanayileşmeyi gerçekleştirmek için pek çok olumlu yanı bulunan bu yasa, istenilen sanayi atılımını istenilen seviyede sağlayamamıştır. Çünkü altyapı eksikliği, sermaye birikiminin olmaması, girişimci ve teknik eleman yetersizliği, iş gücü eksikliği, özellikle savaşın yaralarını saracak yeterli zamanın geçmemiş olması önemli etkenlerdendir. Ayrıca; nüfus azlığı, okuryazar oranının düşüklüğü gibi nedenlerin yanı sıra, özellikle kapitülasyonlar kaldırılmış olmasına rağmen Lozan Antlaşması’yla birlikte imzalanan ticaret sözleşmesi en önemli etkenler olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *sanayiye teşvik kanunları, Türkiye ekonomisi, 20.yy’da Osmanlı ekonomisi, milli iktisat politikası, toplumsal değişim.*

The Industrial Encouragement Law and Its Effects on Industrialization in Turkey

ABSTRACT

Movements of industrialization developed rules, standards, more precisely, common sense and understanding in social and economic life. It would always be appropriate to call the main reasons why Turkey hasn’t been able to jump in this common understanding both in the past and at the present time. To accomplish such a goal; the Ottoman Empire made a law in the name “Temporary Law of Industrial Encouragement” in 1913.

The "Industrial Encouragement Interim", enacted in 1913, has been the basis of the law issued under the Republic of Turkey on May 28th 1927. This law which has apparently many positive sides to realize industrialization failed to achieve the desired industrial breakthrough at the desired level. Because the lack of infrastructure, lack of capital accumulation, lack of entrepreneurial and technical personnel, lack of labor, particularly lack of adequate time to wrap the wounds of war are among important factors. Also, as well as causes such as the scarcity of population, low literacy rate, especially the trade agreement signed with the Treaty of Lausanne despite the capitulations were abolished were the most important factors.

Keywords: *laws encourage industry, Turkey's economy, Of the 20th century, the Ottoman economy, national economic policy, social change.*

* Yrd. Doç.Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.kadirkasalak@sdu.edu.tr.

1.Giriş

Bir ülkenin sanayileşmesi veya sanayileşmemesi ülkelerin yapısını etkileyen önemli faktörlerdendir. 1800’ler öncesi dünyanın ve ülkelerin durumu çok fazla farklılık göstermezken, sanayileşme sonucunda pek çok şey değişmiştir. 1900’lü yıllar farklı 2000’li yıllar bir başka fark yaratmıştır. Özellikle, günümüzde kitle haberleşme araçları toplumsal ve ekonomik değişimde önemli yer tutmaktadır. Bu nedenle sanayileşme öncesi toplumsal değişim 80–100 yıllık bir süreci kapsarken günümüzde bu süreç 20–25 yıla düşmüştür. Ekonomik alanda bu süreler çok daha fazla kısalmıştır.

Toplumsal ve ekonomik değişimin temelinde; bilim ve teknoloji, kültür, din, tarih, coğrafya gibi birçok faktör bulunmaktadır. Sanayileşme hareketleri toplumsal ve ekonomik yaşantı içinde kuralları, standartları, daha doğrusu yeni bir ortak akıl ve anlayış geliştirmiştir. Gerek geçmişte ve gerekse günümüzde Türkiye’nin sıçrama yapamamasının temel nedenlerini bu ortak anlayışın oluşmamasında aramak yerinde olacaktır.

Sanayileşme; toplumun bütün kesimlerini kucaklayan, ileri teknolojiyi kullanarak

halkın sağlık, eğitim, barınma ve kültür gibi temel ihtiyaçlarını karşılamak, işsizliği önlemek ve toplumun refah seviyesini yükseltmek için bir vasıta olarak görülmektedir. Refah seviyesinin yükseltilebilmesi için, gelir dağılımında adaletsizliğin ve bölgesel eşitsizliğin düzeltilmesi gereklidir.

Bu amaçları gerçekleştirmek için; Osmanlı Devleti son yıllarında, Liberal ekonomi politikaları takip ederken, devlet eliyle de çeşitli temel ihtiyaçları karşılama düşüncesiyle sanayi yatırımlarına girişmiştir. Ancak gerek devletin ve gerekse özel sektörün yatırımları 1838 Ticaret Antlaşması nedeniyle istenilen sonuçları vermemiştir. Pek çok araştırmacı, ekonomist ve tarihçiye göre bu antlaşma “Türkiye’nin veya Osmanlı’nın idam fermanıdır”¹. Ancak, devrin İngiliz Dışişleri Bakanı Palmerston’un ifadesiyle “Capa d’Opera= Şaheser” dir².

Bu antlaşmayla ilgili İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivinde bulunan şu değerlendirme bir bakıma durumu özetlemektedir: “ 1838 Antlaşması, Türk Sanayiine Edirne Antlaşmasından çok daha zararlıdır. 1829 Edirne Antlaşması, hiç olmazsa yabancı emtiasına, yerli ürünlere oranla bir imtiyaz vermemiştir... şimdi bir Belçikalı tüccar Osmanlı ülkesinde sattığı mallar için yüzde 5 resim vermiyor, bir Osmanlı Tüccarı ise, yabancı ülkelere ihraç edeceği, hatta yalnızca Osmanlı Eyaletlerinin veya Beyliklerinin birinden öbürüne taşıyacağı emtia için, yüzde 12 resim ödemekle yükümlü tutuluyor”³.

Ticari bakımdan pek çok olumsuzluğa rağmen Osmanlı Devleti sanayi alanında teşebbüslerine devam etmiştir. 1856 yılında Paris sanayi sergisinde şu ürünler sergilenmiştir:

“İzmit fabrikası: Çuha, askeri elbiseler. İstanbul (Fes hane) fabrikası: Çuha, fes, battaniye, kravat. Basmahane fabrikası: Fanila, kumaşlar. Zeytinburnu fabrikası: Pamuk

¹ Doğan Avcıoğlu, **Türkiye’nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, Birinci Kitap, İstanbul 1979, s. 102. Tefrik Çavdar, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, Ankara 2003, s. 53–54. Çağlar Keyder, **Türkiye’de Devlet ve Sınıflar**, İstanbul 2003, s. 45–46. İsmail Cem, **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul 2002, s. 218–219.

² Avcıoğlu, **a.g.e.**, s. 104.

³ **A.g.e.**, s. 107.

bezi, calicot, emprimeler, alaca bez pamuk, yün ve fildekos çoraplar. Hereke fabrikası: Kadife, Şam usulü çiçekli kumaşlar (Damas), saten, taftalar, gazlar, kordelalar. Beykoz fabrikası: Tüfekler, tabancalar, vb. Beykoz İnceköy fabrikası: Porselen, cam, fincanlar vb.”⁴.

Yazımızın başında ifade ettiğimiz gibi, toplumsal ve ekonomik değişimler kısa sürelerde veya dönemlerde gerçekleşmemektedir. Nitekim Ömer Celal Sarç, 1866’da kurulan Islah-ı Sanayi komisyonu belgelerine göre; “eskiden öteki esnaftan çok daha iyi durumda bulunan tabak esnafı (dericilikle uğraşan esnaf), 30–40 yıldır günden güne tenezzülata düşmüş” ve nihayet tabakhaneler, “külliye muattal olmak” (tamamen kapanma) derecesine gelmiştir. Komisyon ayrıca, İstanbul ve Üsküdar’daki kumaşçı tezgâhlarının, 30–40 yıl içinde 270’den 25’e, kemhacı (ipek kumaş) tezgâhlarının 60’tan 8’e indiğini belirtmektedir⁵.

Son dönem Osmanlı Devleti’nin sanayisinin gelişmemesinde en önemli unsurlardan bazıları; dış borçlanma ve yabancı uzmanların Osmanlı Devleti içindeki faaliyetleridir. 1881 yılında kurulan Duyun-u Umumiye sadece Osmanlı sanayisinin çöküşünde değil aynı zamanda Osmanlı Devleti’nin çöküşünde de önemli rol oynamıştır. Mesela: General Von Der Goltz (Golç Paşa) 1883’te Islah Heyeti ile beraber gelmiş ve Genelkurmay II nci Başkanı olarak görev yapmıştır. Bu sırada Alman Başbakanı Prens Bismark’a yazdığı mektupta, Osmanlı Paşalarını nasıl satın aldığını şöyle anlatmaktadır: “... Bize pek çok hizmeti dokunan (R), (M) ve (H) paşalardan etkili yardım göreceğimiz şüphe edilemez. Bu paşaları siz de tanırırsınız; emirleriniz üzerine şimdiye değin karalaştırılan paraları kendilerine iki defa vermiş olduğumu biliyorsunuz. İşte bu ödemeler tekrarlandığı takdirde, yukarıda adlarını açıkladığım kişilerin geniş ve önemli yardımlarını göreceğimize eminim. Bir hayli generallerde bizim dostlarımızdır. Muntazam surette kendilerine tahsis edilen paraları almaktadırlar.”⁶ Bu mektuptan da açıkça anlaşılacağı gibi 1915 yılında bir kurtarıcı gibi karşılanan Alman Generalin düşünceleri her şeyi apaçık ortaya koymaktadır. Tevfik Çavdar ise, Batı’nın Osmanlıyı borçlandırma politikasına “Bir soygun aracı olarak borçlandırma”⁷ olarak nitelendirmektedir.

Osmanlı Devleti’nin yöneticileri; kapitülasyonların, dış borçların, yabancı uzmanların, yeterli yerli sermaye ve kalifiye elemanın olmamasına rağmen sanayileşme yolunda çabalarını çeşitli yıllarda sürdürmüşlerdir. Sanayi teşvik amacıyla ticaret bakanlıkları tarafından 1909 ve 1910 yıllarında iki tasarı oluşturulmuştur. 1913 yılında ise “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı” adı altında geçici bir yasa çıkartılmıştır⁸.

Milli iktisat anlayışı içinde on beş yıllığına çıkarılan bu yasa ile teşvik tedbirleri oluşturulmuştur. Ancak, özellikle kapitülasyonlar ve 1838’den beri çeşitli düzenlemelerle devam eden serbest dış ticaret düzeni içinde, ayrıca devam eden savaşlar nedeniyle yerli sanayiye korumaya yönelik ithal yasakları koyamama, koruyucu gümrük uygulamalarına gidilememiştir. Zaten bu yasadaki istifade edenler de gayri müslimler olmuştur. “1913 sayımına göre imalat sanayi iş yerlerindeki (tekstil, deri

⁴ Ömer Celal Sarç, “Tanzimat ve Sanayimiz”, **Tanzimat**, İstanbul 1940, s. 436.

⁵ **A.g.e.**, s. 424.

⁶ İsmail Cem, **a.g.e.**, s. 226-227.

⁷ Çavdar, **a.g.e.**, s. 54.

⁸ Gündüz Ökçün, “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, 1913”, **A.Ü. SBF Dergisi**, C. 30, Ankara 1975, s. 26.

işleme ve ürünleri, ağaç işleme ve ürünleri, kimya, gıda-tütün, kâğıt ve matbaacılık sektöründeydi ve bu alandaki 239 kuruluşun 22’si devlete, geri kalanların büyük bir bölümü yabancılara ve onların himayesindeki gayri müslimlere aitti”⁹.

Böylece Osmanlı toplumunda halk gittikçe yoksullaşmaktaydı. Köylü sadece kendi geçimini sağlayacak kadar üretmekte olup; ulaşım imkânsızlıkları nedeniyle içine kapanmış bir durumdaydı. Belli başlı şehirlerin (İstanbul, Selanik, Beyrut, İzmir... gibi) dışındaki şehirlerde de durum köylerden pek farklı değildir. Devletin yüksek kademesindekiler saray mensuplar ile dışa bağlı tüccarlar dışındaki esnaf ve zanaatkarlar ile küçük memurlar geçim sıkıntısı içinde gün geçtikçe yoksullaşmaktaydı. Kentlerin çok büyük bir kısmı, batılı kentlerin görünümünden her bakımdan uzaktaydı. Ordu. Sağlık bürosunun raporu halkın sağlık durumunu da dramatik bir biçimde ortaya koymaktaydı: “... Köylerin % 80’i sağlığa uygun olmayan çevrelerde kurulmuştu. Halkın % 14’ü sıtmaydı. Frengi % 9 oranında yaygındı. Köylülerin % 72’si bitli olup her an tifüse yakalanabilecek durumdaydılar. Sağlığa uygun tuvalet gibi sıhhi kolaylıklar % 97 evde söz konusu değildi. Ve bu koşullara sahip halkın % 7’si okur-yazardı”¹⁰.

Sonuçta, yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında; köylünün, esnafın, memurun, serbest meslek sahipleri vb sınıfların durumları ile kentleşme, sağlık, eğitim, ulaşım, haberleşme, sanayileşme bakımından Osmanlı Toplumunun durumunun ne kadar kötü olduğu görülmektedir. Bu şartlara ve zaman zaman devam eden savaflara rağmen, Osmanlı yöneticilerinin sanayileşme konusunda gösterdikleri çabalar ve yaptıkları yasal düzenlemeler takdire şayandır. Birinci Dünya Savaşı’na girerken şartlar; üretimin bu kadar kötü olmasına rağmen; Birinci Dünya Savaşı’nda ve İstiklal Harbindeki başarılar için herhalde, “Türk Mucizesi” demekten başka bir şey söylemek gereksiz olacaktır.

2. Birinci Sanayi Teşvik Yasası Ve Etkileri

Osmanlı Devleti, yarı sömürge haline gelmesi ve her alanda çöküntü yaşamasına rağmen devleti ayakta tutma ve sanayileşme amacıyla 1913 yılında “Teşvik-i Sanayii Muvakkati” adı altında 15 yıl yürürlükte kalacak bir yasa çıkarmıştır. Bu yasanın uygulanması sırasında sanayileşmenin en önemli unsurlarından olan sermaye konusunda durum hiç te iç açıcı değildir. Yasanın çıktığı 1913 yılında banka kredilerinin toplamı 2 (iki) milyar kuruş olarak tahmin edilirken; bunun 150 milyon kuruşu yerli sanayi kesimince kullanılmıştır. Hâlbuki yabancı sermayenin sektörlere göre dağılımı ve miktarları şu şekildedir:

“Madencilik	123 milyon kuruş
Elektrik, Havagazı, Su	343 milyon kuruş
Tütün vb. Tekeller	309 milyon kuruş
İmalat Sanayi	265 milyon kuruş
Toplam	1.040 milyon kuruş” ¹¹

⁹ Nadir Eroğlu, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923–1938)”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2007, C. XXIII, S. 2, s. 64.

¹⁰ Çavdar, **a.g.e.**, s. 107. Ayrıca bu yıllardaki diğer pek çok alandaki istatistik ve değerlendirmeler için bkz: **a.g.e.**, s. 100-131.

¹¹ **A.g.e.**, s.119.

Buradaki veriler zaten Osmanlının yarı sömürge haline geldiğinin açık örnekleridir¹². Ama sanayileşme yolunda her türlü zor şartlara rağmen atılan bu adımlar doğru ve sağduyulu bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Bu yasanın çıkarılmasından 1915 yılına kadar geçen süreçte; dünyada büyük yıkımlara ve dünya siyaset ve jeopolitiğinin büyük ölçüde değişmesine neden olan Birinci Dünya Savaşı yıllarında yapılan tespitlere göre çeşitli sektörlerde durum aşağı yukarı şöyle bir manzara göstermektedir:

1913 ve 1915 yılları sanayi sayımına göre;¹³

Sektörler	İstanbul	İzmir	Diğer Yerler	Toplam
Gıda Sanayi	45	23	10	78
Toprak Sanayi	20	1	-	21
Deri Sanayi	11		-	13
Ağaç Sanayi	15	9	-	24
Dokuma Sanayi	15	8	55	78
Kâğıt ve Matbaa	55	11	-	65
Kimya Sanayi	5	8	-	13
Toplam	155	62	65	282

Tablo: 1 Sanayi İşyerlerinin İktisadi Faaliyet Kolları Bakımından Dağılımı (1915 için) Kaynak: 1913–1915 Sanayi Sayımı

Sayıma dahil 282 işyerinden 264'ü asli, geri kalan 18'i ise tali işletmelerdir.

Ancak, bu sanayi işyerlerinin 274'ünün 90'ı Müslüman, 184'ü gayrimüslimlerin elindedir. Yine de bu olumsuz tabloya rağmen, 2 yılda üretim artışı sağlanmıştır.

Sektör Adı	1913 Sayımı (227 İşyerine Ait)	1915 Sayımı (175 İşyerine ait)
Gıda Sanayii	459.694.490	531.895.512
Toprak Ürünleri Sanayii	13.382.456	2.683.843
Deri Sanayii	31.983.117	62.577.319
Ağaç Sanayii	11.062.825	5.920.096
Dokuma Sanayii	100.266.904	90.787.522
Kâğıt Sanayii	37.541.277	46.185.177
Kimya Sanayi	16.935.693	16.997.286
Toplam	670.816.762	757.046.755

Tablo: 2 Sanayi Kesiminde Üretim Değerleri (Kuruş Olarak) Kaynak: 1913–1915 Sanayi Sayımı”¹⁴

¹² Daha geniş bilgi için bakınız: Kadir Kasalak, "Sömürgecilik ve Osmanlı Devleti'nin Son Yılları", **Askerî Tarih Bülteni**, Ağustos 1992, Sayı:33, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

¹³ Çavdar, a.g.e., s.120. Ayrıca bakınız: Emre Kongar, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 10.Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 1977, s. 261.

¹⁴ A.g.e. , s.122.

Maden üretim değeri ve ülke sermayesinin durumu ise aşağıdaki tablolarda görüleceği üzere felaket denilecek niteliktedir.

1912 yılında başlıca madenlerin üretimi 1000 ton olarak şöyledir:

Maden Kömürü	810,0
Bakır	1,0
Simli Kurşun	12,5
Krom	20,1
Boraks	14,1
Kaynak: Ticaret ve Ziraat Nezareti ¹⁵	

İmparatorluğun son döneminde yabancıların elinde 272 maden imtiyazı bulunmaktaydı. Bunların bölgelere göre dağılımı ise aşağıdaki gibidir:

“Akdeniz Yöresi	142
Marmara Çevresi	60
Karadeniz kıyıları	60
Diğer Yörelere	20 ¹⁶

Kamu harcamaları, hayat pahalılığı ve enflasyon savaşlarının etkisiyle de çekilmez duruma gelmiştir. Burada sözünü ettiğimiz dönem 19.yüzyılın sonları ile 20.yüzyılın başlarındaki ekonomik, sosyal ve siyasal istikrarsızlık dönemidir. Bunlara Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı da eklenince çok zor şartlarda varlığını devam ettiren bir Osmanlı Devleti vardır.

3. İkinci Sanayiye Teşvik Yasası Ve Etkileri

Osmanlı Devleti, yukarıda ortaya koyduğumuz olumsuz şartlar içerisinde Birinci Dünya Savaşı’na girmiş ve savaştan yenik çıkmıştır. Ardından ülkenin işgaline karşı Milli Mücadele hareketini yürütmüş, Büyük Taarruz’un kazanılmasıyla Lozan’a giden yol açılmış; millî bir devlet kurulmuştur. Bağımsızlık mücadelesinin ekonomik zaferlerle taçlandırılması için Lozan konferansı sırasında İzmir’de bir İktisat Kongresi toplanmıştır. Lozan görüşmelerinin kesildiği bir dönemde; 17 Şubat 1923’te toplanan bu kongre Gazi Mustafa Kemal’in açış nutku ile çalışmalarına başlamıştır.

Mustafa Kemal bu nutkunda özellikle şu hususları vurgulamıştır:

“... Efendiler;

Milletimiz halâs-ı kat’î ve hakikiye mazhar olabilmek için iki umdeye istinadın şart olduğunu anladı. Onlardan birincisi: Misak-ı Millî’nin ifade ettiği ruh ve mana.

İkincisi Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzun tespit ettiği gayri kabil-i tebeddül hakayık. Misak-ı Millî, milletin istiklâl-i tâmmını temin eden ve bunun için iktisadiyatında inkişafına mâni olan bütün sebepleri bir daha avdet etmemek üzere lağveden bir düsturdur. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Osmanlı İmparatorluğu’nun,

¹⁵ A.g.e. , s.124.

¹⁶ A.g.e. , s.124–131. Ayrıca bkz: Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908–2002*, Ankara 2003, s.19–37.

Devletin tarihe münkalib olduğunu idrâk eden, onun yerine yeni Türkiye Devleti'nin kaim olduğunu ilan eden bir kanundur.

Bu devletin hayatında bilâ kayd-ü şart hâkimiyetin milletin uhdesinde kalacağını ifade eden kanundur...

İstiklâl-i tâm için şu düstur var: Hâkimiyeti milliyeye, hâkimiyeti iktisadiye ile tarsin edilmelidir... Siyasi ve askeri muzafferiyetler ne kadar büyük olursa olsun iktisadi zaferle tetviç edilmezse semere-i netice payidar olamaz... Dâhil olduğumuz halk devrinin, millî devrin tarihini de yazabilmek için kalemler, sapanlar olacaktır.(Alkışlar) Bence halk devri, iktisat devri mefhumu ile ifade olunur. Öyle bir iktisat devri ki memleketimiz mamur, milletimiz müreffeh ve zengin olsun... Öyle bir iktisat devri ki artık milletimiz insanca yaşamasını bilsin ve o esbabı bilerek ona göre lazım olan tedabire tevessül etsin...

Efendiler; iktisadiyat sahasında düşünür ve konuşurken zannolunmasını ki ecnebî sermayesine hasımız; hayır bizim memleketimiz vâsidir. Çok sây(emek) ve sermayeye ihtiyacımız var. Kanunlarımıza riayet şartıyla ecnebî sermayelerine lazım gelen teminatı vermeye her zaman hazırız...

Mazide, Tanzimat devrinden sonra ecnebî sermayesi müstesna bir mevkie malikti. Devlet ve hükümet ecnebî sermayesinin jandarmalığından başka bir şey yapmamıştır...

Görülüyor ki, bu kadar kat'i ve yüksek bir zafer-i askeriyeden sonra dahi bizi sulha kavuşmaktan men eden esbap doğrudan doğruya esbab-ı iktisadiyedir, mülâhazat-ı iktisadiyedir."¹⁷

Mustafa Kemal'in bu konuşmasında vurguladığı şu hususlar elbette çok önemlidir: "Tam bağımsızlık, güçlü ve bağımsız ekonomi, kapitülasyonların kabul edilmeyeceği, insanca yaşamayı arzu eden bir millet, yabancı sermaye yatırımları, geçmişte pek çok hatalar yapıldığı ve aynı hataların tekrar edilmemesi (yani, tarihten ders alma)" gerektiği gibi hususlardır.

1135 delegenin katılımıyla gerçekleştirilen bu kongre Türk tarihi bakımından, iktisadi, siyasi ve sosyal boyutlarıyla çok önemlidir. Kongrede tartışılan hususlar ve alınan kararlarda önemlidir ve çıkan sonuç Gazi Mustafa Kemal'in vurguladığı hususlar üzerinde olmuştur. "**Misak-ı İktisadi**" kararları adı altında alınan 12 maddelik kararlar oluşurken sanayi ve işçi grubunun istekleri Sanayi Teşvik Kanununun çıkmasında önemli etkisi olduğu görülmektedir. Sanayi grubunun istekleri;

—Gümrüklerde himaye usulünün kabul edilmesi, buna karşın sanayi için gerekli olan yatırım mallarının gümrükten muafiyeti.

—Hükümetin alımlarında pahalı olsa bile yerli ürünlerin tercih edilmesi.

—Teşvik-i Sanayi kanununun günün şartlarına göre geliştirilmesi uygulama süresinin yirmi beş yıla çıkarılması.

—Kadın erkek bütün vatandaşlara yerli malı kullanma mecburiyetinin getirilmesi.

—Bir sanayi bankasının kurulması,

—Çırac okullarının açılması,

—Sanayi odalarının yurt düzeyinde yaygınlaştırılması,

¹⁷ A.Gündüz Ökçün, **Türkiye İktisat Kongresi 1923- İzmir Haberler- Belgeler- Yorumlar**, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:59, 4. Baskı, Ankara 1997, s. 209-212.

—Mühendislerin dış ülkelerde ihtisas yapmasının sağlanması”¹⁸.

İşçi grubunun şu öneri ve istekleri de çok önemlidir;

“-Amele olarak adlandırılan emekçilere (kadın+erkek) bundan sonra işçi denmesi,

—Verem vb. salgın hastalıklarla mücadele edilebilmesi için hastaların ve hastanelerin masraflarını karşılamak amacıyla sıhhat vergisi ihdas edilerek temettü vergisine katılması.

—Sendika hakkının tanınması, grev yasasının yeniden düzenlenmesi,

—Günlük sekiz saatlik çalışma süresinin kabulü,

—Gece çalışmak zorunda kalan işçiler yalnız dört saat çalıştırılabilir ve kendilerine tam ücret verilir. Gece sekiz saat çalıştırılan işçilere iki kat ücret verilir,

—Maden ocaklarında çalışan işçilerin altı saatlik mesaisinin bir yevmiye olarak itibar olunması,

—On iki yaşını bitirmemiş çocukların çalıştırılmaması veya dört saat hafif işlerde çalıştırılması,

—Asgari ücret kavramının kabul edilmesi ve üç ayda bir tespiti,

—İşçi ücretlerinin tüm kurumlarda nakden ve muntazam ödenmesi,

—Bir Mayısın işçi bayramı olarak kanunen kabul edilmesi,

—Kadın işçilere doğumdan önce ve sonraya ait olmak üzere sekiz hafta izin verilmesi, bu süre içinde ücretlerinin ödenmesi,

—Daimi işçilere hafta tatilleri ile resmi günlerde, işçi bayramı gününde gündeliklerinin tam verilmesi,

—Tüm işçilere kaza ve ihtiyarlık sigortası sisteminin kurulması, primlerin işçi ve işveren tarafından yarı yarıya ödenmesi,

—İki yüz elli işçi çalıştıran fabrika ve kurumların içinde ya da yakınında bir dispanserin açılması. Maden ocaklarında işçilerin kullanımı için bir hamam ihdası,

—Memleket dâhilindeki istihdam olanaklarından sadece Türk vatandaşı emekçilerin yararlanması,

—Tekel şeklinde imtiyazların verilmemesi, Tütün Rejisi tekelinin hemen kaldırılması ve imtiyazlı yabancı müesseselerin devletleştirilmesi,

—Temettü (kazanç) vergisinin servet ve kazanç itibarıyla her fertten gelir üzerinden alınmasının sağlanması. Bu meyanda işçilerin temettü vergisinden kat’iyen affı, on bin lirayı aşan sermaye üzerine “müterakki sermaye” ve miras vergisinin konulması,

—Grupların sunduğu bu “iktisadi esasların” yanı sıra kongrede yabancı sermaye konusunda hükümete bazı öneriler getirilmiştir.

Bu esaslar Milli Türk Ticaret Birliği tarafından kongreye sunulmuş, kongrede okunarak aynen hükümete sunulmasına karar verilmiştir. Bu önerilerin dikkate değer olanları şöyle sıralanabilir:

—Ecnebi sermayenin memleket için muzır olmayacak şekilde yurda girmesinin temini.

—Tamamen yerli sermayeye bırakılacak işlerin belirlenmesi ve muvazaa yoluyla bile yabancı sermayenin bu sektörlere sokulmaması.

¹⁸ Çavdar, a.g.e., s. 161.

—Yasal olarak Türk kabul edilmeyen şirketlere hiçbir şekilde işletme imtiyazı ve özel imtiyazlar verilmemesi. Bu gibi şirketlerin Türk vatandaşlarına ait olan muafiyetlerden yararlanmaması”¹⁹.

Buradaki talepler o günün şartları içerisinde sanki bir hayal gibi gözükse de; Yeni devletin hedefleri bakımından dikkate değerdir. Sosyal ve iktisadi açıdan son derece önemli ve haklı taleplerdir, ancak bunların uygulanması daha önemlidir. Bu yüzden bugün bile bu taleplerin tamamen gerçekleştiğini söylemek güçtür.

İzmir İktisat Kongresi sonucunda tüccar, sanayici ve çiftçi gruplarının istekleri neredeyse tamamı kongre kararlarına yansımış ve bu istikamette de Teşvik-i Sanayi Kanunu çıkarılmıştır.

1913 yılında çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Muvakkatı”; Cumhuriyet döneminde 28 Mayıs 1927’de çıkarılan yasanın temelini teşkil etmiştir. Bu yasalarda özel sanayi teşebbüsleri ile maden işletmelerine çok geniş avantajlar sağlanmakta olup bunları şu şekilde özetlemek mümkündür:

“-Belediye sınırları dışındaki arazi, işletme kuracaklara, devletçe ve parasız sağlanacaktır. Belediye sınırları içinde ise, takdir olunacak arazi bedeli, 10 yılda ödenecektir.

—Teşebbüsler ve bunların buldukları arazi ve müstemilatı ve sair tesisleri, müsakkafat, arazi, kazanç, maktu zam vergilerinden ve belli belediye ruhsatlarından muaftır.

—Kanundan yararlanan teşebbüslerin hisse senetleri ve tahvilleri, damga resminden muaftır.

—Teşebbüslerin kurulması ve genişletilmesi için gerekli inşaat malzemesi, üretim için gerekli hammadde, alet ve yedek parçalar, teşebbüslere ait taşıma, yükleme boşaltma, enerji üretim ve nakil tesisleri için gerekli malzeme, yurt içinde sağlanamıyorsa, ithalde gümrük ve duhuliyeye vergilerinden muaftır.

—Teşebbüslerle ilgili malzeme, makine ve aletler, demiryolları ve denizyollarında yüzde otuz indirimli taşınacaktır. Bakanlar Kurulu, hammadde ve mamul maddelerin taşınmasında da indirimli tarife uygulayabilir.

—Teşebbüslere, Bakanlar Kurulu kararı ile ürettikleri mamul maddeler değerinin yüzde 10’u oranında prim verilebilir.

—Teşebbüsün faaliyeti için gerekliyse, tuz, ispiro ve patlayıcı maddelerde, belli bir indirim uygulanabilir.

—Devlet, özel idareler, belediyeler ve bunlara ait kurumlar ile Teşvik-i Sanayi Kanunu’ndan yararlanan teşebbüsler, yerli malları, benzeri ithal mallarından yüzde 10 pahalı da olsa tercihen kullanmak zorundadırlar.”²⁰

Görünüşte sanayileşmeyi gerçekleştirmek için pek çok olumlu yanı görünen bu yasa istenilen sanayi atılımını sağlayamamıştır. Çünkü altyapı eksikliği, sermaye birikiminin olmaması, girişimci ve teknik eleman yetersizliği, iş gücü eksikliği, özellikle savaşın yaralarını saracak yeterli zamanın geçmemiş olması, nüfus azlığı, okuryazar oranının düşüklüğü gibi nedenlerin yanı sıra özellikle kapitülasyonlar kaldırılmış olmasına rağmen Lozan Antlaşması’yla birlikte imzalanan ticaret sözleşmesi sanayinin gelişmemesinde en önemli engellerden biri olmuştur. 1916 yılı “gümrük tarifelerini”

¹⁹ Çavdar, a.g.e., s. 161-162.

²⁰ Avcioglu, a.g.e.,s. 381-382.

esas alan 5 yıllık bu sözleşme nedeniyle dışa açık ya da liberal ekonomi veya “devlet desteğinde liberalizm” denilen bu ekonomi politikaları ile sonuç alınamaması normaldir.

Kanaatimiz odur ki, bu sözleşme bir bakıma kapitülasyonların 5 yıl ötelenmesidir. Yani her ne kadar antlaşmaya göre kapitülasyonlar kaldırılmıştır, denilse de ticaret sözleşmesiyle 5 yıl daha devam etmektedir. Bir başka ifade ile bir süreliğine adı değişmiştir. Cumhuriyet Döneminde çıkarılan “teşvik-i sanayi kanunu” da (bize göre ikinci sanayi teşvik kanunu) tıpkı birincisindeki gibi şartların uygun olmadığı bir dönemde çıkarılmıştır.

İstatistikî sonuçlarda “1913 sanayi teşvik muvakkatı” yasası çıkarıldığı ve aradan geçen iki yıllık süreçteki sayımlar ile 1927–1929 yıllarının rakamları arasında pek çok paralellik vardır. Hâlbuki bu dönemde yasadan önce 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bu konuda ülkenin çeşitli bölgelerinden somut örnekler veren Avcioğlu şunları yazıyor:

“... Mesela: Kayseri Bünyan Fabrikası, özel kişiler ile Ticaret Vekâletinin ortaklığı olarak 1925 yılında bir anonim şirket biçiminde kurulmuştur. Ticaret Vekâleti, aynı yıl içinde hissesini bankaya devretmiştir. Fabrika 1927 yılında tamamlanmış, fakat imal ettiği iplikleri halıcılara satamayan fabrika, işletme sermayesi ve pazar sıkıntısına düşmüştür. İşletme sermayesi sıkıntısı üzerine 1927’de 175 bin liralık sermaye 350 bin liraya çıkarılmış ama yeni hisse senetlerinin pek azı satılabilmektedir. Nihayet fabrika, 1934 yılında Sümerbank tarafından satın alınmıştır.

Özel kişiler, 1925 yılında 175 bin lirayla Isparta İplik Fabrikası T.A.Ş.’ni kurmuş, banka bu işe 100 bin lirayla katılmıştır. Şirket sermayesinin 72.765 lirası Isparta ve dolaylarındaki özel kişiler tarafından taahhüt edilmiş, fakat bunun ancak 29.531 lirası ödenmiştir. Fabrika inşa ve montajı için gerekli parayı, banka, daha ilk yıldan başlayarak şirkete açtığı kredilerle sağlamak zorunda kalmıştır. Şirket faaliyeti verimsiz olmuştur. 1943 yılında şirketin bütün varlığı Sümerbank’a geçmiştir.

Maraş Çeltik Fabrikası karma ortaklığı da, Sanayi ve Maadin Bankası kredileriyle yaşatılmış, Sanayi ve Maadin Bankası’nın hissesini devralan Sümerbank, bir süre sonra şirketteki hisselerini elden çıkarmıştır. Eskişehir Lületaş Şirketi’ne banka, 25 bin liralık yüzde 25 hisse ile katılmıştır. Ancak 25 bini Maliyece verilen 45 bin lira sermaye toplanabilmiştir. Gelişmeyen şirket, faaliyetine son vermiştir. Ankara Milli Mensucat Türk Anonim Şirketi de, banka iştirak ve kredilerine rağmen, hisse senetlerini özel kişilere satmayı başaramamıştır. Kısaca, bankanın, iştiraklerine parça parça vermek zorunda kaldığı 4 milyon 270 bin lira para, geniş ölçüde israf olunmuştur. Menderes döneminde de, özel müteşebbis imal etme amacıyla girişilen iştirakler politikası, aynı kötü sonuçları verecektir. Buna karşılık, Sanayi ve Maadin Bankası’nın Osmanlı döneminde devraldığı Feshane Yünlü Dokuma, Bakırköy Pamuklu Dokuma fabrikalarının sonuçları başarılı olacaktır. 1931 yılı bilânçosuna göre, banka, bu dört devlet fabrikasına 4 milyon 89 bin lira yatırmış, sağladığı kar 3 milyon 87 bin liraya erişmiştir. Ayrıca modernleştirilen ve genişletilen bu dört devlet fabrikasının sabit ve döner kıymetleri tutarı 2 milyon 914 bin liradan, 1933 yılı başında 8 milyon 512 bin liraya yükselmiştir. Demek oluyor ki, devlet eliyle özel müteşebbis

imal etme politikasının egemen olduğu dönemde, bu politika hayal kırıklığı yaratırken, devlet işletmeciliği beklenmedik bir başarı sağlamıştır”²¹.

Ancak burada önemli bir tespitte bulunmamız gereklidir. Bu da şudur: “toplumsal ve ekonomik değişim ve dönüşüm kısa sürede olmayacağı gibi, dünyanın ve o ülkenin içinde bulunduğu zaman ve şartlar önemlidir.” Bu nedenledir ki yasa 15 yıllık bir süreci kapsamaktadır. Bu yüzden sonuçla ilgili veriler de; sonraki dönemleri kapsamaktadır. Teşvik-i Sanayi Yasası’ndan (1927) yararlanan kuruluşlardaki gelişmeleri incelemek amacıyla uygulanan dönemsel anketlerden bu durumu ortaya koymaktadır. Anketler her yıl uygulanmaktaydı. Bu anketlerin sonuçlarına dayanarak 1930’lu yıllarda sanayinin görünümü için şunları söyleyebiliriz. İşletme sayılarına bakılacak olursa 1932 yılında 1473 olan işletme sayısı 1941’de 1052’ye düşmüştür. Bunun nedeni olarak bazı küçük işletmelerin faaliyetlerine son vermesi gösterilmektedir. Bunun yanında seferberlik nedeniyle iş gücünde azalmayı, yani II. Dünya Savaşını da unutmamak gereklidir. Bazı iktisatçılar ise anketlere cevap verme oranının düşmüş olmasını neden olarak ileri sürmektedirler.

Bu dönemde ankete dâhil olan kamu kuruluşlarının sayısı artmıştır. “1932 yılında 31 olan kamu işletmesi sayısı 1939’da 111’e yükselmiştir. Anonim ortaklılarda da artış vardır. Tek kişilik işletme sayısı 1932’de 831 iken, 1939’da 522 olmuştur. Firma başına sabit sermaye 1932’de % 60 iken, 1939’da bu oran % 147’ye çıkmıştır. Firma başına beygir gücü 1932’de 79 iken, 1939’da 309’a yükselmiştir. Artış oranı % 344’tür. Söz konusu dönemde firmaların kullandığı yerli ve yabancı hammadde miktarı % 221 düzeyinde bir artış göstermiştir. Dönem içerisinde işçi ücretlerinde önemli bir artış görülmemiştir. Yapılan bir hesaplama göre artı değer oranı 1932 yılında % 172 iken, 1939’da % 318,2’ye yükselmiştir.”²²

Teşvik-i Sanayi Yasası Kapsamına Giren Tüm Sanayi Kuruluşları ve Devlet Kuruluşlarının Yüzdesi (1932–1939) :

Yıllar	“Teşvik-i Sanayi Yasası” Kapsamına Giren Kuruluş Sayısı	“Teşvik-i Sanayi Yasası” Kapsamına Giren Devlet Kuruluşlarının Sayısı	Devlet Kuruluşlarının Yüzdesi
1932	1473	31	2.1
1933	1397	36	2.5
1934	1310	38	2.7
1935	1161	56	4.8
1936	1101	86	7.8
1937	1116	89	7.9
1938	1103	104	9.4
1939	1144	111	9.7”

Özel girişimcilerin sahip oldukları işletmelerin sayısının yüksekliğinin bir nedeni de, bunların genellikle küçük çapta üretim yapmalarıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında kadar, Türkiye’de sanayi etkinlikleri bakımından anlamlı bir özel girişim kesiminden söz etmek olanağı yoktur.”²³

²¹ Avcioğlu, a.g.e., s. 380-381.

²² Çavdar, a.g.e.,s.279-280.

²³ Kongar, a.g.e., s. 270-271.

İkinci Dünya Savaşı sırasında yerli sermayenin azalmasında, Türkiye’deki bazı gayri müslimlerin kendilerini güvende hissetmemeleri ve varlık vergisinin uygulamalarının etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Dış Ticaretin Görünümü ise şu şekildedir:

Yıl	İthalat Değeri (000\$)	İhracat Değeri (000\$)	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Dengesi Karşılama Oranı(%)
1930	69.540	71.380	1.840	102.6
1931	59.935	60.226	291	100.5
1932	40.718	47.972	7.254	117.8
1933	45.091	58.065	12.974	128.8
1934	68.761	73.007	4.246	106.2
1935	70.635	76.232	5.597	107.9
1936	73.629	93.670	20.031	127.2
1937	90.540	109.225	18.685	120.6
1938	118.899	115.019	-3.880	96.7
1939	92.498	99.647	7.149	107.7 ²⁴

Kişi başına düşen GSMH cari üretici fiyatlarıyla TL ve Dolar olarak dönem içerisinde şu seyri göstermiştir.

Yıllar	Kişi Başına GSMH TL	Kişi Başına GSMH \$
1930	109	51.4
1931	94	45.0
1932	78	37.0
1933	74	44.5
1934	77	61.1
1935	82	65.1
1936	104	82.5
1937	109	86.5
1938	112	88.9
1939	119	93.0 ²⁵

Ülke içerisinde üç büyük kentteki 1933–1940 yılları arası değişimle ilgili Çavdar şu bilgileri vermektedir:

“1933–1940 yılları arasındaki bazı temel malların üç büyük kentteki değişimi aşağıdaki gibidir (Kg/Kuruş ve % olarak):

²⁴ A.g.e.,s.285.

²⁵ A.g.e.,s.288-289.

Kentlerde Fiyatların Değişimi

Ürün Cinsi	Ankara		Artış(%)	İstanbul		Artış(%)	İzmir		Artış(%)
	1933	1940		1933	1940		1933	1940	
Ekmek	8.00	11.02	37.8	7.92	10.74	85.6	7.92	9.93	11.01
Pirinç	18.33	28.36	54.6	21.58	34.60	60.0	24.44	26.08	35.72
Bulgur	7.50	14.88	98.4	13.33	17.07	28.1	11.70	16.20	38.5
Makarna	29.00	30.55	4.7	18.35	27.73	51.1	24.76	24.26	-12.4
Patates	6.00	9.57	59.5	6.25	9.45	51.2	7.36	9.80	33.1
Kuru Fasulye	12.50	24.38	99.0	10.17	26.21	105.77	13.65	22.84	67.3
Mercimek	12.50	20.30	62.2	16.92	20.97	24.9	11.70	19.93	70.03
Kuru Soğan	7.00	8.39	19.8	4.42	7.59	71.7	5.59	6.03	8.9
Kesme Şeker	48.23	40.33	-16.4	42.92	38.32	-10.7	41.34	40.79	-1.5
Koyun Eti	37.07	44.47	19.9	36.42	52.04	42.9	37.70	50.21	33.2
Zeytin	31.33	38.15	21.7	21.92	28.42	29.6	28.60	27.61	-3.5
Zeytinyağı	55.60	62.35	12.3	39.00	60.30	54.61	26.04	44.45	23.5
Sadeyağ	80.33	132.28	63.6	81.50	114.83	40.9	116.35	116.90	0.4
Beyaz Peynir	50.55	53.73	3.0	42.42	49.21	16.0	48.16	49.85	3.6
Gazyağı(lt)	29.00	24.02	-17.2	22.92	18.69	-18.4	27.30	17.42	-36.2
Kahve	125.00	146.00	17.2	96.25	136.63	41.9	101.69	129.50	27.3
Çay	312.50	613.56	96.3	327.00	590.56	80.6	300.30	540.78	80.1
Sabun(Kg)	41.00	40.89	-0.03	27.00	39.10	44.3	32.50	38.83	18.1

Sergilediğimiz bu fiyatlarla dönemde belirli bir yaşam düzeyini tutturabilmek, gelir düzeyleri düşünülürse olanaksızdır. Döneme ilişkin perakende ve toptan fiyatlar indeksleri ise, ancak 1938'den itibaren mevcuttur²⁶.

Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun amacına ulaşip ulaşmadığı konusunda değerlendirme yaparken şunları ifade etmemiz mümkündür.

“Teşvik-i Sanayi Kanunu, milli bir iktisat politikası felsefesi içinde sistemi bir bütün olarak ele alıp demokratik cumhuriyet temelinde milli bir devlet oluşturma çabası içinde bunlar yapılmıştır²⁷.

Burada vurgulanması gereken en önemli hususlardan birisi özel teşebbüsü geliştirerek fertlerin teşebbüs hürriyetini sağlamaktır. Böylece demokrasi esasına dayalı Cumhuriyeti güçlendirmektir. Ancak bu uygulamalar o dönemin şartları içinde devletçilik uygulaması (Atatürk'ün tabiriyle “mutedil devletçilik”) anlayışı ile yapılmaya çalışılmıştır. Devlet eliyle de olsa 1929–1939 yıllarında yapılan sanayileşme faaliyetleri de esasen bu Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun bir sonucudur. Nitekim çalışma hayatı ve iş yasalarının da bu dönemde çıkarılmasının temel nedeni öncelikle budur.

Ancak, gerek Osmanlı'nın son yıllarında çıkarılan teşvik-i sanayi kanunu, gerekse Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan sanayiye teşvik kanunu; birincisinin bir bakıma savaş içerisinde çıkarılması, ikincisinin önemli ve büyük bir savaş sonrası hatta

²⁶ Çavdar, a.g.e., s. 279-292.

²⁷ Geniş bilgi için bakınız: Kadir Kasalak, "Sistem Yaklaşımı ve Atatürk", *Sosyal Bilimler Dergisi*, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Sayı:14, Isparta 2007.

yeni kurulan devletin ilk yıllarında çıkarılmasına rağmen elde edilen sonuçlar küçümsenemeyecek kadar önemlidir.

4. Sonuç

Osmanlı Devleti’nin son yıllarında (1913) çıkarılan “Teşvik-i Sanayi Muvakkatı” adlı yasa ile Cumhuriyet’in ilk yıllarında çıkarılan 1927 yılındaki “Teşvik-i Sanayi Kanunu” ortak pek çok özelliklere sahipti. Bunları şu şekilde kısa başlıklar halinde ortaya koymamız mümkündür.

1. Her iki yasaı çıkaran irade ve düşünce birbirine çok yakındır. Yani ikisinin temel fikri milli bir iktisat politikası uygulamaktır. Çünkü Osmanlı Devleti’nin çöküşünün temel nedenleri arasında ekonomik nedenler ön sırada yer almaktadır. İttihat ve Terakki’nin egemen olduğu meclise göre; kapitülasyonlar, Düyun-u Umumiye, ticaret sözleşmeleri, kapitalin azınlıklarda olması, kalifiye mevcut elemanların azınlıklardan oluşması, okuryazar oranının Türk ve Arap unsurlarda düşük olması, hükümetlerin dış politikada sürekli yabancı müdahalesi altında olması, Ermeni isyanları gibi çok önemli etkenler yöneticileri ister istemez kendi ayakları üzerinde durabilecek, sanayileşen Avrupa’nın karşısında varlığını sürdürebilecek bir ekonomi uygulamasına itmiştir. Bu politika da; “Milli İktisat Politikası” olmuştur.

Yukarıda ifade ettiğimiz nedenler ve Birinci Dünya Savaşı böyle bir uygulamaya imkân vermemiştir. 1913 ile 1915 arası istatistikleri ve sanayi sayımları bunu göstermektedir. Toplumda sosyal, iktisadi, siyasi, askeri ve kültürel bakımdan da pek fazla bir katkısı olmamıştır. Ancak, bunun yanında ilerisi için yani yeni kurulacak Türk Devleti için iyi bir altyapı ve tecrübe oluşturmuştur.

2. Milli İktisat Politikasını savunan idareci ve aydınların bu yasayla attıkları adımın boşuna olmadığı özellikle Birinci Dünya Savaşı’ndaki yabancı güçlerin faaliyetleriyle açıkça anlaşılmıştır. Zaten Milli Mücadele’yi yürüten, Cumhuriyet’e dayalı yeni bir bağımsız devletin kurulmasında ve “İstiklâl-i tam” prensibi hassasiyetine sahip olan kadro bu ortamda yetişmiştir.

3. Bağımsızlık mücadelesini kazanan Türk milletinin İzmir İktisat Kongresi’nde “Misak-ı İktisadi” kararlarını almasının temel nedenleri de burada özellikle vurguladığımız bu hususlara dayanmaktadır.

4. 1927 “Teşvik-i Sanayi Kanunu” sanki 1913’teki gibi benzer şartlarda çıkarılmıştır. Birisi savaş öncesi ve savaş döneminde(Balkan Savaşları) diğeri savaş sonrası. 1929’a kadar durum aynı, fakat azınlıkların durumu aynı değildir. Ayrıca “Milli Devlet” felsefesi içerisinde siyasal, sosyal, hukuki, kültürel ve ekonomik alanda önemli adımlar atılmıştır. Dolayısıyla her ne kadar kısa sürede yasadan istenilen sonuç elde edilmese de daha sonraki yıllarda 1929–1938 döneminde devlet eliyle sanayileşme yolunda önemli sonuçlar elde edilmiştir.

5. Ayrıca bu iki yasa; Türk Devletlerindeki devamlılığın somut ifadesidir diyebiliriz. Hedeflenen; liberal diyebileceğimiz uygulamalarla demokrasi esasına dayalı cumhuriyet anlayışını yerleştirmek ve “Milli Devlet” gerçekleştirmek olmuştur.

Kaynakça

- Avcioğlu, Doğan, **Türkiye'nin Düzeni, Dün-Bugün-Yarın**, Birinci Kitap, İstanbul 1979.
- Boratay, Korkut, **Türkiye İktisat Tarihi 1908–2002**, Ankara 2003.
- Cem, İsmail, **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul 2002.
- Çavdar, Tevfik, **Türkiye Ekonomisinin Tarihi**, Ankara 2003.
- Eroğlu, Nadir, “Atatürk Dönemi İktisat Politikaları (1923–1938)”, **Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, İstanbul 2007, C. XXIII, S. 2.
- Kasalak, Kadir, "Sömürgecilik ve Osmanlı Devleti'nin Son Yılları", **Askerî Tarih Bülteni**, Ağustos 1992, Sayı:33, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Kasalak, Kadir, "Sistem Yaklaşımı ve Atatürk", **Sosyal Bilimler Dergisi**, SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Yayını, Sayı:14,Isparta 2007.
- Keyder, Çağlar, **Türkiye'de Devlet ve Sınıflar**, İstanbul 2003.
- Kongar, Emre, **İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, 10.Basım, Remzi Kitapevi, İstanbul 1977.
- Ökçün, A.Gündüz, “Teşvik-i Sanayi Kanun-ı Muvakkatı, 1913”, **A.Ü. SBF Dergisi**, C. 30, Ankara 1975.
- Ökçün, A.Gündüz, **Türkiye İktisat Kongresi 1923- İzmir Haberler- Belgeler-Yorumlar**, Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:59, 4. Baskı, Ankara 1997.
- Sarç, Ömer Celal, “Tanzimat ve Sanayimiz”, **Tanzimat**, İstanbul 1940.